

Tekenen in de Tijd 182

22-28 januari 2023

Vorige week was Erik Borgman op een Europees congres over het synodaal proces in de kerk. Het congres maakte voor hem de voortgang van het proces goed zichtbaar, maar liet ook zien wat stagneert. Hij deed er een toegespitste opdracht op voor het Huis van Dominicus.

In een interview afgelopen week zei de 64-jarige jezuïet en kardinaal Jean-Claude Hollerich, aartsbisschop van Luxemburg en voorzitter van het verband van bisschoppenconferenties van de Europese Unie COMECE, dat hij een synodale bekering heeft doorgemaakt. Hij bedoelde dat hij het fundamentele belang is gaan inzien van het zogenoemde synodale proces dat de paus wereldwijd in de kerk is gestart. Hollerich formuleert zijn nieuwe inzicht eenvoudigweg zo:

Ik kan geen bisschop zijn zonder mijn kerkgemeenschap. Ik maak deel uit van deze gemeenschap; de kerkgemeenschap is van mij zoals ik van de kerkgemeenschap ben. Daarom kan ik niet anders dan luisteren naar de kerkgemeenschap, en daarom wil ik de verantwoordelijkheid nemen om zaken [die door gelovigen worden voorgesteld] in praktijk te brengen.

Ik heb Hollerich aan het begin van afgelopen week in Luxemburg kort ontmoet op een internationale conferentie over de voortgang van het synodale proces. Hij toonde zich opmerkelijk open voor de inbreng van gelovigen zonder kerkelijk ambt of functie. Het was duidelijk dat hij wist dat hij deze inbreng nodig had. Deze zogenoemde lekgelovigen leven de kerk – of niet, en als zij dat niet doen, valt er voor bisschoppen en kardinalen weinig te doen.

Wij waren in Luxemburg bijeen met mensen uit alle delen van Europa. Dat betekende direct al een grote uitdaging op het niveau van de taal. Hoe maak je je voor elkaar verstaanbaar? En met name, hoe praat je met elkaar over ervaringen die zich in geen enkele taal gemakkelijk laten verwoorden, laat staan in een vreemde taal? Toch gebeurde op de conferentie het wonder dat blijkens veel verslagen van het synodaal proces ook op het grondvlak van de kerk veelvuldig gebeurde: er kwam werkelijk gesprek tot stand. Mensen voelden zich uitgenodigd om te spreken vanuit hun eigen ervaring en voelden zich nadat zij gesproken hadden, ook inderdaad gehoord. Dat was naar veler ervaring ook wat er hun kerk gebeurde. Op veel plaatsen waren mensen blij en zelfs een beetje verbaasd dat dergelijke gesprekken überhaupt mogelijk waren in de kerk van vandaag. In sommige gevallen lukte dit zelfs met de lokale bisschop in de zaal.

Dit hebben wij in het aartsbisdom Utrecht nog niet mogen meemaken: dat onze bisschop met ons meedeed in het zoeken naar een toekomst voor de kerk en het proberen zich voor deze toekomst te openen. Ook op de bijeenkomst in Luxemburg was de relatie tussen de kerk als volk van God en de kerk als hiërarchische organisatie niet steeds vanzelfsprekend. Regelmatig werd ook daar, waar toch gelovigen van alle rangen en standen in de kerk bij elkaar waren, gesuggereerd dat het volk Gods en de hiërarchie naast, of soms zelfs tegenover elkaar stonden. Lang niet iedereen bleek zich even sterk als kardinaal Hollerich bewust van het feit dat priesters en bisschoppen alleen priesters en bisschoppen voor de kerk kunnen zijn, omdat zij allereerst lidmaten zijn van de kerk. Zoals wel vaker leidde dit bij sommigen

ook tot irritatie over een liturgische opstelling waarbij priesters – niet alle priesters deden hieraan mee – in albe en met stoel als concelebranten op het altaar stonden en de rest van de gelovigen in de kapel zaten. Voor anderen daarentegen maakte dit slechts het verschil in verantwoordelijkheid binnen de ene kerk zichtbaar.

Zorgelijker was wat mij betreft, dat sommigen de vraag naar de toekomst van de kerk zien als ofwel een pr-probleem – de kerk moet wat zij te bieden heeft, beter onder de aandacht brengen – ofwel een moderniseringsprobleem. In dit laatste geval is de overtuiging dat de kerk beter en professioneler aan moet sluiten bij de zingevingsbehoeften van hedendaagse mensen. In beide gevallen wordt echter over het hoofd gezien dat de kerk de wereld te dienen heeft niet zoals de wereld is, maar zoals Jezus tijdens zijn leven de wereld diende. Dat wil zeggen dat zij in plaats van te doen wat de wereld wil, de opdracht heeft in solidariteit met de wereld en vanuit het perspectief van God en zijn rijk zoals Jezus dat belichaamde, te ontdekken wat nodig en mogelijk is. In theologische termen wil dit zeggen dat de kerk niet een institutie is die vervolgens een taak heeft in de wereld, maar dat de kerk de opdracht heeft de institutie te zijn die Gods missie om de wereld te verlossen, kan verkondigen en dragen. De gesprekken binnen het synodaal proces zouden uiteindelijk moeten gaan over de vraag wat deze opdracht in onze tijd en context betekent.

Precies op dit punt heeft de dominicaanse traditie iets te bieden. Bij de vormgeving van het synodaal proces wordt op dit moment vooral gebruik gemaakt van de manier waarop in de traditie van de jezuïeten, in aansluiting bij de *Geestelijke oefeningen* van Ignatius van Loyola, wordt gewerkt aan het onderscheiden van de geesten. We hebben deze vorm tijdens de eerste fase van het synodaal proces in Utrecht ook gebruikt en het bleek uitstekend te werken. De ignatiaanse aanpak is zeer geschikt om het eigen verlangen op het spoor te komen en de eigen spiritualiteit vorm te geven als bijdrage aan de voortgang van de christelijke traditie. De dominicaanse traditie begint echter niet bij het individu en haar of zijn verlangens, maar bij de vraag die de wereld stelt. Waar komen de centrale kwesties aan het licht die in onze tijd spelen en hoe verbinden we ons met deze plaatsen en deze kwesties? Vanuit de verbinding zal de Heilige Geest ons dan via studie en overleg leren wat er in deze situatie voor ons te doen valt, is de dominicaanse overtuiging.

Het Huis van Dominicus beschouwt zich als een plaats waar we kunnen ontdekken hoe wij als kerk vooruit kunnen komen door middenin de vragen te gaan staan die op ons afkomen wanneer we dit proberen. Het betekent dat wij ideeën over doelstelling en uitkomst van kerk en kerkzijn los moeten laten, behalve het ene centrale idee: de kerk is de plaats waar het evangelie wordt verkondigt en zichtbaar wordt dat het een heilzame boodschap is voor de wereld waarin wij hier en nu leven, en voor de mensen die haar bevolken. Om de traditionele dominicaanse woorden te gebruiken: waar wordt hier en nu het heil van de zielen bedreigd en hoe bevorderen wij dit heil in woord en daad? Wij zullen als Huis van Dominicus in de nabije toekomst proberen deze bijdrage aan het synodaal proces explicieter vorm te geven.

Erik Borgman, lekendominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus te Utrecht

Het genoemde interview met Jean-Claude kardinaal Hollerich is te vinden op <https://igniswebmagazine.nl/kerk/jean-claude-hollerich-ik-heb-een-synodale-bekering-doorleefd/>